

Уважаеми колеги,
През 2012 година педагогическата ни общност чества две достойни годишнини:
– 130 години обществено предучилищно възпитание в България;
– 60 години от създаването на първия периодичен печатен орган за детските градини – списание „Предучилищно възпитание“.

НАЦИОНАЛНАТА ОРИГИНАЛНОСТ НА БЪЛГАРСКОТО ПРЕДУЧИЛИЩНО ВЪЗПИТАНИЕ

Йордан Колев

Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград

Резюме. Тезата на автора е, че българското предучилищно възпитание е не само на „гребена на вълната“ на европейската педагогика, а има и свои авторски приноси в историческия процес. Доказателства за националната оригиналност на българското предучилищно възпитание са личностите, идеите и експериментите на Драган Цанков, Никола Живков, Георги Живков, Иван Д. Шишманов, Виктория Живкова, Елка Петрова и др.

Keywords: infant-school, kindergarten; childlike wisdom; school children; national revolutionaries; public figures; government ministers; traditional teachers; educational innovators; Law of Zhivkov

*Щастие то на света зависи
от предучилищното възпитание на детето!*

Иван Д. Шишманов

В очакването на Годо нищо не се случва и в българската педагогика – днес тя сякаш няма своите исторически корени и оригинални национални приноси и решения, вече не търси себе си, а е заложник на някакви чуждестранни проекти (уж „научни“), като нихилистично се е „вглъбила“ в преводи на чужди понятия и за афиширане на странни ценности на другите народи и държави. В „зората“ на демокрацията прекрасният Йордан Радичков възкликна потресен: „*Въшлясахме от думи!*“. Днес бих добавил със съжаление – *и от чуждици*. Заимстването на култура от по-напредналите общества е позитивен елемент на компаративизма, само при условие че се съхраняват и развиват корените на индивидуалността и националността – такава е и тезата на ЮНЕСКО с посланията за опознаване и „обгрижване“ (нов термин у нас?) на другия и за образованието на гражданина на света.

В общия контекст на встъплението следва да се подчертае, че в историческия процес на Европа българската педагогика винаги е „на гребена на вълната“, което

е достатъчно основание днес не само да се клакьорства и преразказва, а и да се заявяват собствени творчески авторства с идеи и експерименти в научното пространство. За насърчителни доказателства относно такива социално-педагогически очаквания може да се „надникне“ в историята (поне) на българското обществено предучилищно възпитание. Например:

1. Понятийното своеобразие на българската предучилищна педагогика – детска забавачница, детинска мъдрост, детско училище:

1.1. На 2 януари 1816 г. Робърт Оуен открива своя Нов институт за формиране на характера, в чиято структура е включена *нова първа образователна степен – училище за малки деца* (от 1 годинка до навършване на 5-годишна възраст).

Според Оуен характерът на човека се формира в най-ранно детство, дори преди втората година от живота на детето, и пре моделирането е невъзможно, ако вече не са поставени основите на нравствена образователна система. За да може детето да се развива хармонично, обучението в училище не трябва да започва твърде рано и в началото да е наситено със свободно време и игри. След като се обявява за *всеобщо право на образование* за всички деца, Оуен пледира всяко дете до навършване на 5-годишна възраст да посещава *училището за малки деца*. И тъй като образованието е най-отговорната функция на обществото, необходимо е обществено предучилищно образование, за чието хуманно ръководство той издига нови принципи: *педагогически оптимизъм, възвишен хуманизъм, колективистичен подход*.

1.2. На 28 юни 1840 г. Фридрих Фрьобел открива в Бад Бланкенбург първата в света *детска градина*.

Фр. Фрьобел определя детската градина за „*степен на посредничеството*“ и „*училище на посредничеството*“ – посредник между семейството и училището, помощник на детето при тръгването на училище. За целта детската градина организира образователни дейности в **т р и** направления:

- *игри и конструиране* с „*талантите*“;
- *подвижни игри* – с топка, с бягане, с танци, с жестове;
- *труд в природата* – създава опитна градина, в която децата внимателно се грижат за своите растения и наблюдават тяхното естествено развитие.

В 1844 г. Фридрих Фрьобел публикува педагогически проект за *детски ясли*, където да се приемат 1–2-годишни деца, преди да преминат в детската градина.

1.3. През 1874 г. българският педагог и мислител Драган Цанков открива и обосновава идеята за *детска забавачница*, която е „*училище за възпитание*“, а не за наука (Устав и Правилник на забавачницата – списание „Читалище“, Цариград). Той определя забавачницата за „*първа степен на училището, основата, върху която се поставя зданието на основното обучение, и в тая първа степен трябва да влизат само деца на възраст от 2 до 6 или 7 години*“.

Според Др. Цанков децата от предучилищна възраст притежават особености в своето развитие, например абстрактното знание за тях е неразбираемо, което

налага максимално онагледяване на процеса на обучение. Според него трябва да се предизвиква детското любопитство и по подходящ за възрастта начин да се задържа интересът на малките „ученици“ към учебния материал. Затова той предлага обществените предучилищни заведения да се наричат *забавачници* – от забава, забавлявам – това название според него най-точно определя тяхната същност.

Идейният проект на Драган Цанков успешно е експериментиран от българския учител Никола Живков, който сам описва своята научно-приложна дейност:

„Още в 1874 г., като учителствах в Македония, гр. Велес, по примера на „Забавачницата“ направих опит с учене на 20 деца от 4–5-годишна възраст, за което, макар да нямах искуството време за занимания, ни угодно място, нито нужните Фрьобелови дарове (играла) и пак децата дадоха примерен изпит, с когото учудиха зрителите и ги направиха да казват: Чудно даровити деца, трябва да са избрани измежду хиляди най-мъдрите – когато в действителност те бяха събрани по пътя без разлика.“ И после – „гдето учителствувах, сѐ правех малки опити“.

1.4. На 30 юли 1882 г. Никола Живков разпространява обява за откриване на училище „Детинска мъдрост“ за 4–7-годишни деца. Събират се 28 момчета и 25 момичета, а детски учители са самият Н. Живков и съпругата му Теодора с помощен персонал от две „школски майки“. Приходите са минимални, тъй като само за 16 деца родителите плащат пълна такса (1 рубла), за 7 деца се плаща половин такса, а 30 деца посещават заниманията безплатно поради бедност на семействата им. През втората половина на 1883 г. започва да функционира още една детинска мъдрост в Свищов, тъй като се събира нова голяма група 4–7-годишни деца, желаещи да „учат“ само при него. През 1886 г. Н. Живков подновява експериментите си, като открива във Варна нова „Детинска мъдрост“ и подготвя първите български детски учители – М. Минкова и Ст. Генева, по-късно брат му министър Георги Живков ги привлича за първата държавна забавачница в столицата София (1888).

Никола Живков още през 1885 г. завършва, а през 1887 г. издава във Варна своя капитален труд *„Детинска мъдрост. Ръководство за възпитание и обучение на деца от люлката до 3 години в дома и от 3 до 7 години в училище“* – **детинска мъдрост**, защото децата трябва и да събират мъдрост за през целия си живот, а не само да се забавляват заедно.

В своята *„Детинска мъдрост“* Н. Живков образно пояснява позицията си – до седмата година „животът е още в раждане и душата в разцъфтяване, ето защо децата не трябва да се оставят без ръководство от раждането до седмата си година, тъй като и животът, и душата могат да се повредят, както се повреждат или развалят и цветята, ако не ги поливаме, преглеждаме, плевим и пр.“. Според него у всяко дете има вродени заложби, дремят творчески сили, обаче, за да разцъфтят, е необходимо целенасочено възпитание от най-ранна възраст – затова той въвежда и **ранната възраст** на деца от люлката до 3 години в дома. След като всички деца се развиват природосъобразно и творчески, наложително е на всяко от тях да

се осигурява ранно възпитание и предучилищно образование и особено свободен достъп без никакви ограничения до системата на общественото предучилищно възпитание: „тази велика школа за възпитание“. В духа на своя действителен хуманизъм той пръв въвежда подходното таксуване на семействата при ползване на неговата детинска мъдрост.

1.5. През 1880 г. е приет *Закон за началното учение в Източна Румелия*, с който българският законодател постановява да се създават и *детски училища за деца от 3 до 7 години* (чл. 28) като първото звено на вече действащата система на основното образование. Така Областният просветен директор Йоаким Груев пръв открива възможността в структурата на училищната система да има и обществено предучилищно възпитание – тази нова степен е определена за детско училище: децата трябва не само да играят, а и да учат, тъй като те вече се подготвят за тръгване на училище и както за живота в класната стая и междучасието, така и за живота в света на възрастните. Съгласно Закона от 1880 г., началното образование е задължително и безплатно за всяко българско дете, а неговата цел е не *да научи детето на много, а да го научи добре*, както и „да възпитава децата нравствено-вероизповедно, да им развива душевните и телесните сили, да им даде общи познания и умения, необходими за всекиго в обществото“.

Определението на обществените предучилищни заведения като „*детски училища*“ остава в българското просветно законодателство до 1934 г., когато започва да се прилага *Наредбата-закон за предучилищното образование* – с нейните постановления предучилищният сектор пак е компонент на задължителното основно образование, което е за ученици във възрастта между 7 и 14 години. В страната отново функционира завършена система на обществено предучилищно образование – *детско огнище с детска люлка и детска ясла* за деца до 5 навършени годинки и *детска градина* за 6–7-годишни деца.

– Първата детска градина в САЩ е основана през 1855 г. от Маргарет Шурц, последователка на идеите на Фрьобел, емигрирала от Германия след разгрома на революцията през 1848 г. и последвалата забрана на детските градини.

Възможно е още през **1855 г.** построеното в гр. Охрид българско училище да „е предназначено за най-малките деца и затова е наречено забавачница“ с учител Константин Узунов.

– В Русия първата детска градина е открита през 1859 г. и е организирана по Фрьобеловата система. Бързо се учредяват Фрьобелови общества, учредяват се Фрьобелски курсове за образование на възпитателки, които могат да практикуват както в семейството, така и в обществените предучилищни заведения.

Може да се твърди, че през 1869 г. български учител (неизвестен засега) събира към повереното му начално училище в гр. Крушево и деца в предучилищна възраст, като известно време провежда с тях забавни и подготвителни занимания. Успешен образователен опит осъществява и народната учителка Фания Петрушева в с. Вехчани – през 1873 г. тя приема и занимава деца

от предучилищна възраст, като ги и подготвя за обучението им в първо отделение през следващата учебна година.

– В Япония първата детска градина е създадена през 1876 г. от Клара Цидерман. Отначало броят на детските градини се увеличава бавно и към 1900 г. те са общо около 240. Основно средство за обучението в тях са материалите на Фр. Фрьобел.

По същото време българите вече създават своите първи предучилищни заведения за *селските региони* – например през учебната 1875–1876 г. забавачница има в с. Гайтанино, а в следващата 1877 г. – и в с. Тешево.

– Под влияние на идеите на Фрьобел през 1881–1882 г. Полина Кергомар създава във Франция светски *майчини училища*, които се развиват като държавни институции и стават задължителен елемент на системата за народно образование.

Очевидно е, че в историческия процес френските иновации са след оригиналните постижения на българските педагози – трябва да се признае, че само във Франция преодоляват определението на Фрьобел за детска градина. Обаче и там не постигат никакво творческо откривателство, тъй като названието „майчино училище“ е на Ян Коменски от 1632 г.

2. Личностно-творческото присъствие в експериментите за българско предучилищно възпитание – национални революционери, видни общественици, държавни министри, народни учители и педагогически новатори:

2.1. *Драган Кириаков Цанков* (1828–1911) е роден в Свищов. Образованието си започва в родния град, а после продължава в Русия и Австрия. Участва активно в борбата за църковна независимост, ръководи униатското движение. Преди Освобождението учителства във френското училище в Бебек (Цариград) и в Русенското българско училище, където преподава български и френски език. След Априлското въстание е изпратен в Европа с отговорната мисия да се свърже с видни личности и да ги приобщи към целите и проблемите на националноосвободителните борби на българите. След 1878 г. Драган Цанков е активен политически лидер – водач е на Либералната партия, един път е бил министър-председател и няколко пъти – министър.

2.2. *Никола Атанасов Живков* (1847–1901) – *апостолът на предучилищното възпитание в България*, за такъв напълно заслужено го провъзгласява проф. д-р Иван Д. Шишманов, е роден в Търново. Брат е на министър Георги Живков и на Виктория Живкова (Вела Благоева). Учи при Н. Михайловски и П. Р. Славейков, които го подготвят за всеотдайна и разностранна служба на народното дело.

Революционният път на Никола Живков е сложен и предизвикателен: сътрудничи лично с Г. С. Раковски, организира въстание в Берковския регион, работи с българските емигранти в Румъния. Съвместно с Христо Ботев подготвя издаването на първия брой на вестник „Нова България“. Участва в Сръбско-турската война (1876). В Руско-турската освободителна война (1877–1878) воюва като опълченец, издига три прокламации към българския народ за активно включване

във военни действия за подпомагане на Дядо Иван. След войната е поборник за освобождението на Македония и Одринска Тракия – той е войвода на чета от 210 български юнаци доброволци. В строителството на Третата българска държава участва като депутат, учител, училищен инспектор и синдикалист.

Интересен и значим факт за огромния творчески талант на Никола Живков (поет и драматург, публицист, белетрист и преводач – автор е на няколко драми, много статии с политическо и педагогическо съдържание) е избирането на неговата песен „Чернаев марш“ за национален химн под заглавието „Шуми Марица“.

2.3. *Георги Атанасов Живков* (1844–1899) – известен в Европа като *жрец на Просвещението* – е роден в Търново в богатото и задружно семейство на Атанас Живков-Басмаджията. Основното си образование получава в родния град при Н. Михайловски, след което заминава в Цариград да учи медицина. Обаче баща му се разорява, заболява и умира, а Георги напуска лицей, защото като най-голям брат трябва да поеме грижите за многобройното семейство.

Георги Живков става учител на 18 години и учителство в Ески Джумая (Търговище), Варна, Русе, като активно се включва и в националноосвободителното движение. Принуден е да емигрира във Влашко, а оттам – във Виена, където издава *първото илюстрирано детско списание на български език „Книжовен имот“* (само в три броя, защото не му достигат финансовите средства). В България окончателно се завръща като доброволец в челните руски отряди (той е в първите лодки, преминали Дунава) и след освобождаването на родното му Търново е назначен за негов кмет. От 1878 г. работи последователно като окръжен училищен инспектор, директор на българското училище в Одрин (емигрант), директор на Варненската девическа гимназия (5.X.1883 г. – 19.IV.1884 г.), пак окръжен училищен инспектор на I Варненско учебно окръжие (от 1885 г. до средата на 1886 г.), депутат и регент. Два пъти е министър на народното просвещение: 16 – 19.VIII.1886 г. и втория път с Указ № 6 от 22.VIII.1887 г. до подаването на оставка на 19.XI.1893 г. Интересен факт е, че в цялата история на българското училище той най-продължително време е заемал този висок пост. Завършва политическата си кариера като Председател на Народното събрание.

Министър Георги Живков създава *първата държавна забавачница* в София (1888), която става базова към *Курса за подготовка на детски учители* по методиката на Фридрих Фрьобел, ръководен от швейцарката Хенриета Мотьо. Неговата идея е с помощта на подготвените в курса първи български специалистки по предучилищно възпитание да открие добри детски училища в още няколко града на страната, които да се оформят като средища на общественото предучилищно възпитание – София, Пловдив, Русе, Търново, Стара Загора. Той е убеден, че в детските училища трябва да работят *само българки*, тъй като в предучилищна възраст се поставят основите на отношението към околния свят, развиват се речта и мисленето, изграждат се предпоставките на нравствените и естетическите критерии. Воден от тези си разбирания, министър Живков отпуска стипендии

на няколко девойки да следват Фрьобеловия институт в Дрезден. Същевременно актуализира и обогатява педагогическото образование на жените, като въвежда в учебните планове на девическите гимназии и учебните дисциплини *педагогика, дидактика и методата на Фрьобел*.

– Първият детски учител е *неграмотният тъкач Джеймс Бъчанън* (много странен чудак-добряк), който е обучен лично от Робърт Оуен в методите за възпитание на малките деца в Ню Ленарк, Англия. *Моли Йънг*, първата помощник-учителка на 2–3-годишните деца в Ню Ленарк, *също е неграмотна 17-годишна тъкачка от фабриката на Робърт Оуен*.

– След разгрома на немската буржоазнодемократична революция от 1848 г., въпреки настояването на група водещи интелектуалци, от 1849 г. детските градини на Фрьобел са *закрити и забранени* в Германия от министъра на народното просвещение? Обвинението е за атеизъм и социализъм?

3. Уникалното българско законодателство – задължително и безплатно предучилищно възпитание, уредено със Закон за народното просвещение от 1891 г. (Законът на Живков):

3.1. Цялостна система на народното образование и задължително основно образование

Законът на Живков регламентира първата *завършена система* на народното образование в България – от детските училища до Висшето училище в София. Училищата в страната се разделят на народни и частни: *народни* са учебните заведения, открити и издържани от общините, околиците, окръжията и държавата; *частни* училища са: училища на християнските вероизповедни общества, дружества или братства; мюсюлманските вероизповедни училища; училища на частни лица или дружества.

Народни училища са: детските, основните, средните, специалните, висши-те, вечерните и неделните. Могат да се откриват и *нисии специални училища* – т. нар. *професионални училища*. Законът предвижда създаване и на *училища за дефективни деца* (чл. 23).

Законодателят въвежда две нови педагогически понятия: „*начално учение*“ и „*основно училище*“. Началното учение е *задължително и безплатно* за всички поданици на държавата (чл. 8) и се получава в *детските* и основните училища (чл. 14). *Основното училище* всъщност е разширено първоначално училище – удължено на шест учебни години в *три курса*: първи, среден и горен, всеки с по двегодишна продължителност – с него се завършва основното образование на българските граждани (чл. 25). Така законодателят разширява задължителния обхват на децата в системата за образование – от 3 години до навършването на дванадесетгодишна възраст (чл. 9 и чл. 15).

3.2. Задължително обществено предучилищно възпитание

Законодателното решение за задължително и безплатно предучилищно възпи-

тание е по-скоро насърчително, тъй като с него в социално-педагогическото пространство се афишира идеалната цел на всяко просветно законодателство относно смисъла на общественото предучилищно възпитание. Категоричността, с която министър Г. Живков налага това решение, не е случайна. Първо, той вярно долавя, че историческият смисъл на законодателното постановление е да изпреварва, да насочва и прогнозира развитието на обществените явления. И второ, отчита връзката между предучилищното възпитание на децата и качеството на ученето им в началните класове. В писмо до Константин Иречек (чех, бивш министър на народното просвещение в България, с неоценими заслуги пред българското училище и националната наука) просветният министър споделя: „Началното образование в българските училища върви с големи мъчности и с муден успех главно затуй, че няма:

- подготовка на децата преди тръгване на училище;
- подготвени учители, които специално да са запознати с предмета на своята служба и с похватите на учителската работа.“

3.3. Система на общественото предучилищно възпитание

За първи път в историята на българската педагогика Законът на Живков включва по законодателен ред детските училища в системата на народно образование. В гл. III законодателят постановява равностойното партньорство на предучилищния сектор, като определя неговата вътрешна структура, организация и връзка с другите звена.

Детските училища са за деца, навършили три години. Структурно те са с две отделения – *долно*, за деца от три до пет години, и *горно* – за деца от пет до шест навършени години (чл. 15). Въвеждането на отделенията осигурява възрастово деление, което позволява с детето да се взаимодейства съгласно с основните педагогически принципи и най-вече – съобразно с неговите възрастови и индивидуални възможности. Новото вътрешно структуриране на предучилищните заведения значително улеснява детските учителки и съдейства за намаляване на напрежението в педагогическия процес, за диференциран подход, за овладяване на културно-хигиенните умения и навици. Положително е, че структурата на детските училища повтаря вътрешната структура и динамиката на елементите на основното училище, което, макар и косвено, съдейства за по-добрата психическа и физическа нагласа на детето към обучението и живота в началните класове.

Законодателят педагогически правилно постановява, че основното образование със своите задачи и програмно съдържание определя задачите и програмата на общественото предучилищно възпитание. Затова именно разностранният и предимно общ характер на основното училище в Закона на Живков насочва законодателя и при регламентиране *целта и учебния план на основните дейности в детското училище*. Така целта на възпитанието в предучилищните заведения получава кратка и ясна формулировка – *да подготвя детето за постъпване в класовете на основното училище* (чл. 15). В търсене на дидактичната връзка и приемствеността с образованието в основното училище законодателят предвиж-

да игри, занимания по пеене, предметно обучение и ръчни занятия, като в горното отделение на детското училище се прибавят още рисуване и смятане (чл. 16).

– През 1985 г. в Народна Република България пълноценно функционират 5053 детски градини, в които са приети 360 375 деца на възраст между 3 и 6 години, което представлява 80,1% от всички деца на тази възраст. Възпитателно-образователните дейности се организират от 29 100 детски учителки, включително и директорки с групи, като само 3% от педагогическия персонал е нередовен. Сградите, в които се провежда педагогическият процес, по оценки на МНП отговарят на всички изисквания на държавните нормативни стандарти, а 50% от тях са специално построени. В една детска градина се отглеждат и възпитават средно по 72 деца, като за градовете този брой е доста по-голям. Най-голям среден брой деца на една детска градина се пада на целодневните градини в градовете – 157 деца.

Целодневните детски градини през 1985 г. са 3619 и включват за организирано възпитание и обучение 311 801 момчета и момичета, което е 69,3% от общия обхват на 3–6-годишните деца. Полудневните детски градини се откриват съобразно с конкретните условия с полудневен престой на децата в периода 1 септември – 30 май. През 1985 г. в страната има 1348 полудневни градини, в които са обхванати 45 870 деца – 10,2%. Временните детски градини функционират за определен период (4–10 месеца годишно). Организацията в тях е същата, каквато е в целодневните детски градини – за 1985 г. те са 22, а броят на децата в тях – 502, т.е. само 0,1%. Летните детски градини се откриват в период на интензивен труд в селскостопанските райони – от 44 до 120 дни в годината: за 1985 г. те са 33, а децата – 1017, което е 0,2%. Детски площадки има само през лятото към училищата с полудневен престой. За 1985 г. техният брой е 31, а децата, които ги посещават – 1185, или 0,3%.

– Безспорните и съществени успехи на българското обществено предучилищно възпитание в историята на неговото социално утвърждаване дават националното основание на **ВЕЛИКОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ** да включи в приетия през 1991 г. *Закон за народната просвета специална глава и за детските градини*:

Глава трета – Детски градини, в която законодателят постановява следното:

„Чл. 18. (1) Детските градини са за деца от 3 до 6-годишна възраст.

(2) Постъпването на децата в детските градини става по желание и по избор на родителите или настойниците.

Чл. 19. (1) Издръжката на децата в детските градини се поема от общинските съвети.

(2) Родителите заплащат такса в размер, определен от Министерския съвет.

(3) Освен таксата по ал. 2 родителите заплащат и за дейности извън държавните образователни изисквания.

Чл. 20. (1) Подготовката на децата за училище се извършва в подготвителни групи към детските градини или в подготвителни класове към училищата.

(2) За децата, които не владеят добре български език, се организират подготвителни класове.

Чл. 21. За деца с хронични заболявания и за деца със специфични образователни нужди се създават специални детски градини и обслужващи звена.“ И т. н.

Вместо заключение е възможен само един риторичен въпрос:

– Защо **и** ние, българите, не предлагаме на света своя оригинален национален опит за обществено предучилищно възпитание?!

– помните ли какви равностойни контакти с целия свят осъществяваше *първата дама на предучилищното възпитание в България* **проф. д. п. н. Елка Петрова**?!

– помните ли възхищението на гостите ни от чужбина – световно изявени педагогически мислители и експериментатори – от постиженията на нашето обществено предучилищно възпитание, тяхната лека колегиална завист?!

Ей, буди! Буди!

ЛИТЕРАТУРА

Живков, Н. (1887). *Детинска мъдрост. Ръководство за възпитание и обучение на деца от 1 до 3 години в дома и от 3 до 7 години в училището*. Варна.

Закон за народната просвета от 1991 г. (1991) *Аз-Буки*, бр. 27.

Цанков, Др. (1874). *Забавачница или училище за деца на възраст от две до седем години*. – *Читалище*. Цариград.

Ботушаров, Х. (1986). *Никола Атанасов Живков*. София.

Ботушаров, Х. (1986). Първи стъпки на предучилищното възпитание в София. – *Предучилищно възпитание*, кн. 2. София: МНП.

Вълчева, И. (1982). Забавачниците на Иван Радев. – *Предучилищно възпитание*, кн. 12. София: МНП.

Въчева, С. (1998). Начало на теорията и практиката на общественото предучилищно възпитание в България. – *Педагогика*, кн. 1. София: МНП.

Гунев, И. (1982). Исторически документи за организиране на училище „Детинска мъдрост“. – *Предучилищно възпитание*, кн. 10. София: МНП.

Колев, Й. (1999). *История на предучилищното възпитание в България*. София: Изд. „Веда Словена-ЖГ“.

Колев, Й. (1986). *Общественото предучилищно възпитание в България през периода на първоначалното натрупване на капитала. Монографично изследване*. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“.

Колев, Й. & Атанасова, В. (1996). *Подготовка на детето за учили-*

- ще. *Историко-педагогически студии*. Шумен: Унив. изд. „Епископ Константин Преславски“.
- Начева-Петкова, В. (1999). *Из историята на предучилищното възпитание в България*. София.
- Петрова, Е. (1982). Прогресивни тенденции в столетното развитие на общественото предучилищно възпитание в България. – *Предучилищно възпитание*, кн. 12. София: МНП.
- 100 години предучилищно възпитание в България*. (1984). Сб., София: „Народна просвета“.
- Чакъров, Н. & Атанасов, Ж. (1962). *История на образованието и педагогическата мисъл в България*. Сб., София: „Народна просвета“.
- Чакъров, Н. & Начева-Петкова, В. (1961). *История на предучилищното възпитание*. София: „Народна просвета“.
- 40 години социалистическо образование в НР България* (1986). Сб., Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“.

THE NATIONAL ORIGINALITY OF THE BULGARIAN PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. Author's thesis is that the Bulgarian pre-school education is not only on the „crest of the wave“ of European education, and has its original contributions to the historical process. Evidences of national originality of the Bulgarian pre-school education are personalities, ideas and experiments of Dragan Tsankov, Nikola Zhivkov, Georgi Zhivkov, Ivan D. Shishmanov, Victoria Zhivkova, Elka Petrova and others.

Prof. D. Sc. (Pedagogy) Jordan Kolev
✉ South-west University „Neofit Rilski“,
66, Ivan Michailov Str.
2700, Blagoevgrad, Bulgaria
tel. +359 73 588 517
e-mail: career@swu.bg